

STANISŁAW DYŁAK
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Carol H. Weiss, *Evaluation. Methods for studying programs and policies*, Prentice Hall, New Jersey 1998, ss. 236.

Jednym z tych słów, które – obok standardów i kompetencji, przy okazji reformy oświaty w Polsce – robią zawrotną karierę jest *ewaluacja*. Dotychczas pedagogika i edukacja w Polsce z powodzeniem obywatela się bez tej kategorii. Kiedyś modnym słowem o podobnym znaczeniu była analiza wartości.

Ewaluacja jako kategoria teorii i praktyki oświatowej pojawiła się wraz z podejmowaniem reformy oraz z założeniami o nauczycielskim konstruowaniu programów szkolnych. Jak to zwykle bywa, najpierw zaczęto poszukiwać znaczenia tego słowa w słownikach – zwłaszcza w słownikach języka polskiego. Konsekwencją jest dość częste utożsamianie pojęcia *ewaluacji* z oceną, pojmowaną jako przyporządkowywanie wartości określonym zdarzeniom, czy wykonaniu określonych prac. Podobnie czyniono z określeniem standardów na gruncie nauk społecznych, utożsamiając je z normami, co zresztą jest zgodne ze słownikami języka polskiego. Niektórzy nawet utożsamiają np. standard życia ze średnim pozio-

mem życia, choć nawet potocznie mówi się przecież o wysokim bądź niskim standardzie. Właśnie na skutek niechęci do wniknięcia w to, co tak naprawdę podkładają pod ten wyraz ci, którzy nim się posługują w edukacji, niektórzy autorzy utożsamiają standard z normą (celem edukacyjnym?!).

Jak wspomniano wyżej *ewaluacja* w edukacji pojawiła się wraz z jej demokratyzacją, postępującą względną samodzielnością szkoły oraz projektów edukacyjnych. *Ewaluacja* i obszar działania, który się pod tym określeniem kryje, przeniesiona została z działalności ekonomicznej oraz marketingowej, gdzie właśnie analiza wartości została wymuszona prawami wolnego rynku. Producenci byli i są zainteresowani losami swoich produktów. To właśnie skłoniło ich do poszukiwania wartości tego, co wytwarzali. Podobnie w działaniach o charakterze społecznym, w tym także w edukacji, zwłaszcza przy swobodzie w oferowaniu usług i programów edukacyjnych, konieczna okazała się analiza ich wartości, nie tylko przed dopuszczeniem do wdrożenia (czy sprzedaży), ale przede wszystkim po wdrożeniu czy umieszczeniu na rynku.

Ewaluacja w języku nauk społecznych w krajach zachodnich, skąd przede wszystkim określenie to przywędrowało, ma swoje określone znaczenie. Generalnie, o ile ocenianie to przyporządkowywanie czemuś jakiejś wartości, o tyle *ewaluacja* to wartościowanie, czyli przyporządkowywanie czegoś do określonych wartości, ze względu na które to coś zostało powołane czy wykonane. Innymi słowy jest to *badanie wartości czegoś*.

Edukacja jest zatem w pewnym sensie *badaniem w działaniu*. Kryteria oceny są tu tylko jednym z elementów, i to niekoniecznie najważniejszym. Bardzo często w takich badaniach ewaluatorzy posługują się wywiadami otwartymi, aby zdobyć możliwie szeroki zakres informacji. Ewaluacja taka to dość złożona procedura wartościowania, czyli odnoszenia obiektów czy procedur edukacyjnych do pewnych wartości. Zatem czymś innym jest ocena filmu dydaktycznego ze względu na jego cechy (artystyczne, warsztatowe czy pedagogiczne), a czymś innym badanie *filmu w działaniu*, czyli wszelkich jego oddziaływań na odbiorców, opinii o nim, jego sprzedaży czy też np. popularności. Jest to zatem znacznie więcej niż ocenianie.

Ciągle jednak w dyskusji nad *ewaluacją* wszelkich programów edukacyjnych dostrzegam brak woli wczytania się w przydawane znaczenie pojęciu *ewaluacja* przez tych, którzy je zaczęli wykorzystywać dla nazwania określonych działań związanych z wartościowaniem czegoś. Jako częściowe usprawiedliwienie dla takich postaw można przyjąć fakt o niezwykle ubogiej w języku polskim literaturze na ten temat. Z powyższych powodów jest, jak sądzę, uzasadnione przybliżenie oraz za sugerowanie tłumaczenia drugiego wydania książki *Evaluation*. Zmienione drugie wydanie ukazało się 26 lat po wydaniu pierwszym zatytułowanym: *Evaluation Research: Methods of Assessing Program Effectiveness*.

Praca podejmuje próbę przedstawienia całości problematyki związanej z *ewaluacją*, nie tylko w edukacji, ale w ogóle w programach zmian społecznych. *Ewaluacja* najogólniej jest tu rozumiana jako *systematyczne ocenianie (assessment) procedury bądź wyników programu, polityki, odnoszonych do standardów sformułowanych explicite lub implicite, przy traktowaniu tej oceny jako narzędzia wspierającego rozwój danego programu czy polityki*. Widzimy zatem, że jest tu wyraźny nacisk na badawczy charakter ewaluacji, zarówno na proces, jak i wynik oraz na odnoszenie się do określonych standardów. Podkreśla się także użytkowy charakter *ewaluacji* – ma ona służyć rozwojowi. Wynikiem tak pojętej *ewaluacji* będzie przeważnie jakaś decyzja dotycząca zmian.

Omawiana praca przedstawia *ewaluacje* jako dość złożoną procedurę – począwszy od pojęcia i zadań ewaluacji poprzez procedurę jej opanowania, realizacji, do ewaluowania

samej ewaluacji. *Ewaluacja* prezentowana jest jako dziedzina związana z doskonaleniem czegoś – tu przede wszystkim programów o charakterze społecznym, choć pojawiają się też przykłady z innych obszarów działalności człowieka. Książka jest przeznaczona zarówno dla studentów, którzy z ewaluacją stykają się po raz pierwszy, jak i dla doświadczonych ewaluatorów – zwłaszcza w zakresie filozofii, zasad oraz procedur ewaluowania. Także pracownicy administracji różnych szczebli, w tym osoby sterujące różnymi programami, są traktowani jako adresaci tej rozprawy.

Rozdział pierwszy zajmuje się definiowaniem ewaluacji. Zawarto tu też wiele przykładów dobrze objaśniających zagadnienie. Jest tu też trochę historii ewaluacji. W rozdziale drugim dyskutowane są takie zagadnienia, jak: komu potrzebna jest ewaluacja; jawne i ukryte zadania; warunki niesprzyjające ewaluacji; ewaluacja jako organizacyjne uczenie się; zamierzone zastosowania ewaluacji; formatywna i sumatywna ewaluacja. Trzeci rozdział traktuje o konieczności rozumienia tego co jest ewaluowane. Ogólnie obiekty ewaluowane w tej pracy określa się jako programy zmiany (niezależnie czy są to programy socjalne, edukacyjne czy wreszcie komunikacyjne lub medialne). Najważniejsze aspekty tego rozdziału to: charakterystyka programu (elementy programu zmian); sposoby zapoznawania się z programem, jego celami i zadaniami; charakterystyka teorii programów zmiany oraz wdrażania zmian; wykorzystanie teorii zmiany jako przewodnika do ewaluacji; porównywanie teorii programu do aktualnego zastosowania; krytyczna analiza teorii programów zmian. Następne rozdziały mają już charakter bardziej praktyczny. Tak oto czwarty rozdział to planowanie ewaluacji, gdzie szczególnie opracowane zostały takie zagadnienia, jak: typy pytań ewaluacyjnych; jak zdecydować o tym, które pytania uwzględnić; decyzja o ilościowych czy jakościowych badaniach; opracowanie projektu ewaluacji oraz garść praktycznych porad. Rozdział piąty prezentuje rolę ewaluatora, rozumianego jako profesjonalista. Znalazły się tu takie sprawy, jak: typy ról uczestników ewaluacji; zagadnienia etyki ewaluacji; opracowywanie, pomiaru; sam pomiar; wybór między narzędziami; wyniki pomiaru i ich opracowywanie czy nieoczekiwane konsekwencje. Kolejny z rozdziałów to zbieranie danych. Tutaj znalazły się takie problemy, jak: źródła danych, grupy badane, wywiady, kodowanie odpowiedzi, dane statystyczne i etyczna strona w zbieraniu danych. Rozdział ósmy omawia projektowanie ewaluacji, czego wynikiem jest projekt gotowy do wdrożenia (projektowanie procesu ewaluacji, jej wyników, nieformalny projekt a formalne projekty).

Dwa następne rozdziały poświęcono metodom badań: eksperymentowi oraz metodom jakościowym. Analiza oraz interpretacja danych omawiana jest w rozdziale dwunastym. Ostatnie dwa rozdziały podejmują pisanie raportu i upowszechnianie danych oraz integralność w procesie ewaluacji.

Książkę polecam gorąco wszystkim tym, którzy zajmują się bądź zamierzają zająć się ewaluacją. Przede wszystkim ze względu na systematyczny i klarowny wykład tego, co głównie kryje się w kulturze społecznej zachodu pod pojęciem ewaluacji. Pamiętać jednak należy o tym, że ujęć i samych definicji ewaluacji jest wiele oraz, że jednak jest to kategoria, której znaczenia należy szukać literaturze przedmiotu. Jest ona bardzo dobrym uzupełnieniem dwóch prac prezentujących przetłumaczone na język polski teksty o ewaluacji w edukacji oraz w szkole: L. Korporowicz (red.), *Ewaluacja w edukacji*, Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 1997; H. Mizerek, A. Hildebrandt (red.), *Ewaluacja w szkole*, Wyd. MG, Olsztyn 1997. Nie mają one jednak charakteru tak systematycznego wykładu, jak omawiana tu praca. Książka Carol H. Weiss byłaby bardzo dobrym uzupełnieniem dwóch wyżej wspomnianych publikacji.